N°. 22. Donderdag 7 November 1901. 1ste Jaargang.

HET KOLONIAAL WEEKBLAD.

Orgaan der Vereeniging OOST EN WEST.

Abonnementsprijs per jaar.

Vrij aan huis of franco per post binnenland *bij vooruitbetaling* . f 2.00
Voor Oost-Indië en het Buitenl. » 3.00
Afzonderlijke nummers. . . . » 0.10
Men abonneert zich voor minstens zes maanden ingaande op den dag der eerste toezending **f 1.**–

Prijs der advertentiën.

Per regel	f 0.10
Bij plaatsing van 300 regels .	- 0.09
» » » 1000 » .	- 0.08
» » » 3000 » .	- 0.07

REDACTIE: De 4de Commissie, aan welke de verspreiding van populaire kennis omtrent Oost- en West-Indië is opgedragen.

Mededeelingen of Ingezonden Stukken moeten worden geadresseerd „aan de Redactie", en gezonden aan den Heer G. E. V. L. VAN ZUYLEN, *Voorzitter der Redactiecommissie*, **7a Heerengracht**, of den *Secretaris*, Mr. G. VAN SLOOTEN AZN., **43 Conradkade**, beiden Den Haag.

Voor de Administratie en Advertentiën wende men zich tot de Uitgevers-Maatschappij „HET GEMEENSCHAPPELIJK BELANG" **Haagpoort 4,** Den Haag.

Dit nummer bestaat uit Twee Bladen.

Het hoofddoel der Vereeniging is:

Het verspreiden van populaire kennis omtrent onze Indiën onder gansch het volk en het bevorderen der welvaart in die gewesten, om zoodoende en ook door het verleenen van onderlinge hulp, ware belangstelling en liefde te kweeken tusschen Nederland hier en ginds.

Om lid te worden, kan men zich persoonlijk of per briefkaart aanmelden bij een der afdeelingen of aan het bureau in den Haag Heerengrach 4, dat iederen dag, behalve Zon- en feestdagen, van 10—12 en van 2—4 ure open is.

Gewone leden betalen eene contributie van f 1.— tot f 5.—. Zij, die f 5.— en meer 's jaars, of f 100.— in eens betalen, zijn donateurs. De leden kunnen, zoolang er geene afdeeling in hunne woonplaats is, kiezen bij welke afdeeling zij zich willen aansluiten.

Aan de donateurs en aan leden, die f 1.50 of meer contributie betalen, wordt het orgaan gratis toegezonden.

Ieder lid wekke in zijne omgeving, zooveel mogelijk, anderen op om lid der Vereeniging te worden en geve daartoe dit blad na het gelezen te hebben aan vrienden en bekenden.

„Voor den Inlander"

Collecte in de Vereeniging „'t gescheurde hemd" te Leiden *f* 6.40.

Mededeelingen.

I. *Van het Hoofdbestuur.*

Te Nijmegen is eene afdeeling opgericht die 47 leden telt.

In hare eerste vergadering op 23 September werden als Bestuur gekozen:

President, K. F. Caspersz.
Vice-presidente, Mevrouw J. G. M. A. van Bose-Heyers.
Secretaris, C. M. E. R. C. van Bose.
Penningmeester, L. N. O. Wethmar.
Lid, G. de Laive.

In eene tweede samenkomst op 31 October jl. werd een huishoudelijk reglement vastgesteld, dat thans ter goedkeuring door ons is ontvangen.

Aan den heer C. C. Jager, die van af de oprichting correspondent der Vereeniging te Nijmegen was en wiens functiën nu op het Bestuur der afdeeling overgaan, betuigden wij onzen dank voor hetgeen hij in het belang van „Oost en West" heeft gedaan.

II. *Van de 5e Commissie.*

Sluiting der Tentoonstelling.

De Tentoonstelling van Javaansche batiks, O-Indische weefsels en oud-Indische meubelen is 31 October gesloten. Op den sluitingsdag waren, daartoe uitgenoodigd, in de Gothische Zaal bij elkaar gekomen een vijftigtal industriëelen en belangstellenden in de weverij en de katoennijverheid, waaronder ook Dr. A. Borgman, Directeur en een achttal leerlingen van de school voor Nijverheid en Handel te Enschede.

Na een kort woord van welkom gaf de presidente het woord aan den heer G. P. Rouffaer, die het doel der samenkomst duidelijk uiteenzette in eene toespraak, die wij, omdat ze voor de toekomstige studie van de Indische weverij zeker van belang zal zijn, in haar geheel in dit nummer hebben afgedrukt. Met de meeste belangstelling werd daarna de tentoonstelling bezocht en werden wederzijds inlichtingen gevraagd en gegeven. Men bleef tot het sluitingsuur bij elkander.

Den volgenden dag, 1 November, was het bezoek aan de reeds voor het publiek gesloten tentoonstelling nog drukker. Het waren nu de dames en heeren exposanten, die gehoor gaven aan een invitatie voor een achtermiddag-thee, hun door de tentoonstellings-commissie aangeboden. De commissiezaal was gezellig ingericht en de dames van Zuylen, Tersteeg, Rogier en van Baak ontvingen de gasten. Toen de drukte het grootst was, vroeg een der aanwezigen voor een korten tijd gehoor, om een sluitingsrede te houden.

Na in de eerste plaats herdacht te hebben de welwillendheid van H. M. de Koningin voor de Vereeniging, bedankte hij de inzendsters en inzenders zonder wier medewerking en vertrouwen nimmer eene zoo fraaie en volledige collectie van batiks, weefsels en oud-Indische meubelen zou zijn bij elkander gekomen. Zijn tweede woord van dank was aan de tentoonstellings-commissie; hij wist van nabij hoeveel inspanning het deze gekost had om alles, zooals het dáár nu nog te zien was, bij elkander te krijgen, smaakvol en toch cathegorisch te ordenen en daarna te catalogiseeren. Hij wilde bij zijn dankbetuiging geen namen noemen, om niemand te kort te doen, want voor het grootste deel had ieder zijn bijzondere verdienste bij het werk gehad.

Was hunne inspanning beloond geworden? Moest men dit afmeten naar het aantal bezoekers, dan zou het antwoord „neen" zijn. Dat getal toch was over den ganschen tijd der opening nog geen volle 3000!

Aan bijzondere belangstelling had het echter niet ontbroken. Eerst bezocht H. M. de Koningin-Moeder de Tentoonstelling en daarna ook H. M. de Koningin met Z. K. H. Prins Hendrik der Nederlanden. Verscheidene Ministers namen haar in oogenschouw en wat „Oost en West" niet minder voldoening gaf, onder de bezoekers behoorden ook verscheidene hier ter stede gevestigde onderwijzers en onderwijzeressen met hunne leerlingen, terwijl vakmannen en kunstenaars, waaronder eenige van uit het Buitenland, die bij herhaling een bezoek aan de Gothische Zaal brachten, hun bewondering te kennen gaven over het merkwaardige werk van onze oostersche landgenooten. In tijdschriften en dagbladen werd en wordt nog steeds de tentoonstelling besproken. Zij zal de bron zijn van menige ernstige studie, die ook het belang der werkers zal bevorderen.

„Oost en West" blijve dus ook in deze richting voortgaan op den ingeslagen weg. Men moge nu bij het groote publiek nog aan doovemans ooren kloppen; de tijden zullen komen en MOETEN komen, dat men met ons te zamen meer belang gaat stellen in Nederlandsch Oost- en West-Indië.

De toespraak, waarvan wij hier den hoofdinhoud hebben weergegeven werd door de aanwezigen met warmte toegejuicht en toen men tegen 5 ure n.m. van elkander afscheid nam, stond bij allen het voornemen vast, om door ijverige propaganda het nuttige werk der Vereeniging te steunen.

III. *Van de 4e Commissie.*

Wij brengen hierbij in herinnering, dat de voordrachten over Suriname door Jhr. L. C. van Panhuys zullen worden gehouden, Heerengracht 4:

Dinsdag 19 November: „De wilde kust".
Vrijdag 29 November: „De beteekenis der Hernhutters-zending voor Suriname".
Vrijdag 13 December: „Surinaamsche versieringskunst en ornamentiek".
Vrijdag 3 Januari 1902: „Neger-engelsche liederen en Surinaamsche folklore. Het gebruik van de Nederlandsche taal in Suriname".

Leden van de vereeniging hebben hiertoe vrijen toegang, terwijl niet-leden voor het bijwonen van elk der lezingen 25 cts moeten betalen.

Om te kunnen oordeelen, of de beschikbare ruimte voldoende is, en ook voor het bespreken der plaatsen in de zaal, wordt aan belangstellenden verzocht, om vóór 15 November a. s. voor de bijwoning dezer voordrachten zich schriftelijk aan te melden bij het bestuur der Vereeniging, adres Heerengracht 4 dan wel hun naam en adres te plaatsen op eene lijst, die daartoe iederen werkdag, van 10—12 en van 5- -4 ure, op het kantoor in het locaal Heerengracht 4 gereed ligt.

De voordrachten zullen des avonds plaats hebben. Het uur van samenkomst zal later worden bekend gemaakt.

Vergadering van leden der **4e Commissie** op **Zaterdag 9 November** des namiddag ten 4 ure in het locaal Heerengracht 4 *den Haag*.

Onderwerpen van behandeling:

1°. Populaire voordrachten.
2°. Besprekingen het weekblad betreffende.
3°. Voorstellen van leden.

Naar aanleiding der Memorie van Toelichting der (Oost-) Indische Begrooting.

IV.

In afwijking van hetgeen wij ons hadden voorgenomen, laten wij op de begrootingsafdeeling „Oorlog" die van „Marine" (VIII) volgen, terwijl volgens de cijfers van verhooging „Onderwijs, eeredienst en nijverheid" en verscheidene andere den voorrang zouden moeten hebben. Marine en Landmacht behooren echter, zoowel voor het in stand houden van het gezag in onzen archipel, als voor de defensie tegen een B. V. onafscheidelijk aan elkander verbonden te zijn; dit diene ons tot verschooning.

Ook hebben wij het hoofd van ons opstel ditmaal gewijzigd, omdat de Memorie van Toelichting wat deze onderafdeeling der begrooting betreft, al heel sober is en voor hem, die buiten het vak staat, eigenlijk in 't geheel geen toelichting geeft. Het eenige wat er uit blijkt is, dat de aangevraagde verhooging van f 5978 niet voortvloeit uit hoogere eischen, maar uit hooger geraamde kolenprijzen, tot een bedrag van f 249.000.

Ter Vergadering van Donderdag 31 October in M. en K. was echter de gep. Vice-Admiraal N. Mac Leod een waardevolle gids voor hen, die weten willen of de f 9.000.000, die naar zijn berekening voor de Zeemacht in O.-Indië zijn uitgetrokken, in het belang der verdediging van die kolonie goed worden besteed.

Wij zullen den admiraal niet op den voet volgen; zij, die zijn duidelijk betoog lezen willen en wij hopen dat dit velen zullen zijn, kunnen dit later vinden in de vliegende blaadjes, die M. en K. uitgeeft. Van uit ons standpunt vonden wij het in de eerste plaats merkwaardig, dat hij, evenals wij, de drie afzonderlijke marine-afdeelingen, die thans in O.-Indië bestaan hoogelijk afkeurde en voor die afkeuring bewijzen bijbracht, die ook wij gaarne willen onderschrijven. Hij zou met het oog op eene goede defensie ter zee maar één soort Marine in Oost-Indië willen hebben en was overtuigd, dat dan de 3.000.000, die voor materieel zijn berekend, veel nuttiger zouden kunnen worden besteed. Die ééne Marine bestemd om samen te werken met de Landmacht zou hij dan echter, en dit verwonderde ons, willen hebben onder beheer en leiding van het Ministerie van Marine in den Haag,

Over de wijze HOE de zeemacht met het leger zou moeten samenwerken, vernamen wij echter niets bepaalds; ook dit behoort zeker tot de ambtsgeheimen, die wellicht den heer Mc. L. en in ieder geval ons niet bekend zijn. Wij kunnen ons echter in dit opzicht de geheimhouding beter verklaren, dan bij de defensie te land, want de oorlog, die Spanje gevoerd heeft tot bescherming zijner koloniën tegen de Noord-Amerikanen heeft aangetoond, hoe moeielijk het voor den zwakkere ter zee, in de tegenwoordige tijden, is om het tegen den sterkeren vol te houden.

Na den inleider sprak de kapt.-Luit. ter Zee Hekking Colenbrander, die partij nam voor de vroegere koloniale Marine, staande onder de bevelen van den Gouverneur-Generaal, die niet werd afgeschaft, omdat ze geen goede diensten bewees, maar doodgedrukt is geworden. Hij was het met inleider eens, dat er maar eene soort Marine in Oost-Indië moet zijn maar dan ook met eene éénhoofdige verantwoordelijkheid; niet die van den in Nederland zetelenden Minister van Marine. Hij wees op den ongewenschten toestand in het moederland, waar die éénhoofdige verantwoordelijkheid voor 's lands defensie evenzeer ontbreekt en zou die fout voor O.-Indië willen wegnemen, door de nieuwe Koloniale Marine, die ook door den inleider wordt beoogd, geheel te doen staan onder den Gouverneur-Generaal en den Minister van Koloniën, eene meening waarbij ook de heer Van Kol zich aansloot.

Wij meenen den heer H. C. te hebben hooren spreken van eene brochure, waarin de door hem voorgestane denkbeelden waren ontwikkeld geworden. Wij weten niet of hij het geschrift heeft bedoeld, waarin wij tijdens de behandeling der jongste legerwetten door de Tweede Kamer onze algemeene denkbeelden over de beste wijze van LANDSVERDEDIGING hebben verkondigd, maar er is werkelijk zooveel overeenstemming tusschen zijne overtuiging en de onze, dat wij niet kunnen nalaten eenige regels uit die brochure over te drukken.

Op blz. 12 van dit geschrift over de landsdefensie ook bij de bespreking der afdeeling „Oorlog" reeds aangehaald, staat te lezen:

„Dit is de reden, waarom ik aan de kiesvereeniging „'s Gravenhage" schreef, dat samensmelting der Ministeriën van Oorlog en Marine „in een enkel Ministerie voor de Nationale Defensie „mijn ideaal zou zijn, want hoewel ik er in de „verste verte niet aan twijfel, dat ook onderling „overleg thans heeft plaats gehad, geef ik toch „de voorkeur aan de teugels van het voertuig in „dezelfde hand. En nu moge de heer Schönstedt „denken, dat dit enkele Ministerie niets goedkooper „zou zijn, dan de beide andere te samen, ik neem „op grond van het ondervolgende de vrijheid dit „te betwijfelen.

„Gaat men van de stelling uit, dat Nederland „er niet op uit moet zijn, om vertoon te maken „als Zeemogendheid en in dit opzicht vergeten moet, „wat vroegere eeuwen en toestanden ons in de „wereldgeschiedenis als roem hebben achtergelaten „en houden wij er alleen de zeemacht op na, die „ons dienen kan tegenover eenen ons gebied in „Europa aanvallenden vijand, met datgene er bij „gevoegd, wat voor West-Indië strikt noodig is, „dan komt het mij voor, dat er in die richting „wel degelijk op de jaarlijksche begrooting zal „worden uitgewonnen.

„De verdediging ter zee van Oost-Indië zou ik „aan Oost-Indië willen overlaten, waardoor het „groote voordeel wordt verkregen, dat men dáár „schepen kanhebben geheel naar het tropisch klimaat ingericht, en voor een deel van het scheepsvolk inboorlingen kan gebruiken, beter tegen het „klimaat bestand en goedkooper te onderhouden.

„Mijn Indische vrienden zullen mij, hoop ik, „niet kwalijk nemen, dat ik op die manier, en „niettegenstaande de bezuiniging, toch de uitgaven „door Oost-Indië eenigszins zou verhoogen, maar „het denkbeeld past geheel in het stelsel van „meerdere zelfstandigheid der kolonien. De Indische Regeering zou dan in haar defensieplan „vrij kunnen beschikken over de vloot, zoo als zij „die daarvoor zou noodig hebben".

De inleider gaf gedurende de discussie, zijn denkbeeld van ééne Marine, zoowel voor de kolonien, als het moederland, hier in Nederland bestuurd, nog niet zoo spoedig gewonnen, en wees op de onmogelijkheid, om in O.-Indië schepen te bouwen en personeel te krijgen.

Op de eerste bemerking antwoordde de heer v. K., dat de scheepsbouw in O.-Indië zeer goed kan ontwikkeld worden; het andere bezwaar is o.i. juist een pleidooi te meer voor een OOST.-INDISCHE MARINE IN HET LAND ZELF BESTUURD. Inlanders en Indo-Europeanen zijn zeer geschikt voor de bemanning en bij goede opleiding zelfs voor hooger.

Wanneer wij verder met een kort woord ook de afdeeling ONDERWIJS, EEREDIENST EN NIJVERHEID (V.) bespreken, dan zijn wij verplicht in de eerste plaats hulde te brengen aan den geest, die in de toelichtingen doorstraalt, om voor het onderwijs van den inlander — en nu bedoelen wij niet alleen de zonen van hoofden en voorname lieden, maar ook den gewonen inlander — veel te doen. Men kan er uit zien, dat de directie over het onderwijs in goede handen is. Als er nu ook maar geld was!

Geheel in overeenstemming met het grond-denkbeeld, bezuinigen naar boven, is de afschaffing der HOOGERE BURGERSCHOOL VOOR MEISJES te Weltevreden (Batavia). *Is het een goed of een* slecht teeken, wat betreft onzen zin om O.-Indië in de eerste plaats te besturen, in het belang van O.-Indië zelf, dat juist dit punt in het moederland zooveel sprekers en schrijvers heeft op de bres gebracht? Geen van de voorstanders van het behoud der school heeft ons echter kunnen overtuigen; wij zien geen enkel bezwaar in de co-educatie; eer het tegendeel.

Een tweede woord van lof verdient de steun, die verleend wordt aan het bewaren en bestudeeren der Oud-Indische Kunst, waar het de monumenten betreft. „Oost en West" zal dit, naar wij hopen, kunnen aanmerken als een eerste stap in de richting van de regeeringszorg, die zij zoo gaarne zou verkrijgen, voor de bevordering en het behoud van verscheidene takken van OUD-INDISCHE KUNSTNIJVERHEID, die in den loop der eeuwen, onder onze vaderlijke regeering, schromelijk zijn achteruitgegaan en dit nog blijven doen. De import van Europeesche artikelen en van Europeeschen smaak, maakt niet alleen, dat naar het fraaie inlandsche handwerk minder vraag is, maar dreigt ook het oorspronkelijke geheel te verbasteren. Wel is er in deze Memorie nog niets te vinden van de tentoonstelling van Indische kunstnijverheid te Batavia, die voor 1903 is ontworpen, maar wij vermoeden, dat voor eene geheel huishoudelijke en nationale expositie als deze, het niet noodig zal zijn reeds in 1902 op uitgaven te rekenen.

Van eenige poging, door de Regeering aan te wenden of te steunen, om ook de gewone van alle kunst ontdane FABRIEKSNIJVERHEID in Indië wortel te doen schieten, vinden wij in de Memorie van Toelichting en ook in de begrooting geen spoor. Toch is dit, naar onze overtuiging, een der middelen, om de economische achterlijkheid van het land minder te doen worden omdat het geld, dat nu aan buitenlandsch of moederlandsch fabrikaat wordt besteed, dan in de kolonie wordt gehouden.

Wij zullen ons niet verdiepen in de vraag wat de Regeering hieraan zou kunnen doen en hoe zij dit zou moeten doen; wij hebben alleen op het feit willen wijzen, omdat naar onze overtuiging al sedert onheugelijke tijden door de Nederlandsche bestuurders er veel te weinig op gelet is, dat onze Oost-Indische eilanden niet alleen voor land- en mijnbouw geschikt zijn, maar dat zij ook tal van voortbrengselen opleveren, die, gelet op de goedkoope werkkracht, voortvloeiende uit het klimaat en de leefwijze der bevolking, zouden kunnen dienen tot eigen fabricage van tal van huidige invoerartikelen.

De GENEESKUNDIGE DIENST is in de Memorie niet vergeten, maar gemis aan het „nervus rerum" zal hier ook wel de schuld zijn, dat niet kan worden gedaan, wat noodig zou zijn om beter te zorgen voor geneeskundige hulp van de groote schare inlanders. De thans in geheel O.-Indië heerschende cholera-epidemie toont op nieuw de tekortkomsten duidelijk aan.

De post voor aanmaak en transport van zout wordt verhoogd zonder dat nadere toelichting wordt gegeven. Ook wij zouden geen aanleiding vinden daarop te wijzen, als het ons mogelijk was de ZOUTBELASTING voorbij te gaan zonder aan hare toekomstige afschaffing te denken.

Onder EEREDIENST vinden wij eene regeling vermeld, die de zendelingen als Gouvernements-ambtenaren stempelt en den Gouverneur-Generaal het recht geeft om van hunne diensten gebruik te maken. Wij hebben tegen deze regeling geen bedenkingen, mits men zorge, dat het voor den inlander niet den schijn hebbe, dat de invoering van het Christendom een deel uitmaakt van de taak van het gezag. Dit kan toch zoo licht het geval worden, als de zendeling ambtenaar is. Wij hebben tegen beschaving en ontwikkeling, door het Christendom vooral van de nog geheel onwetenden, niet alleen geen bezwaar maar reiken zelfs gaarne de hand aan dit streven.

Voorzichtigheid blijve echter de raadsvrouw en men onthoude zich, ook zelfs van den schijn van doordrijven, waar het geldt de missies in mohamedaansche provinciën.

WEEKOVERZICHT.

De Franschen zijn dan toch overgegaan tot een demonstratie tegen Turkije! Wie gedurende de laatste weken aan alle zijden van den Turkschen horizon de onweerswolken zich heeft zien optasten, kan het niet verbazen, dat het nu even in ernst is gaan weerlichten. De gevolgen van de vlootdemonstratie zijn nog volstrekt niet te overzien, vooral ook om deze reden, dat wanneer men eenmaal er toe overgaat in de politiek met geweld te gaan dreigen en ernstig het plan heeft opgevat om zijn zin door te drijven, een geliefkoosde methode met zich brengt, dat men dan inéén maar geheel schoon schip moet maken en tegelijk met de vordering, die de directe aanleiding tot het krakeel was, ook allerlei andere oude en nieuwe pretensies gaat indienen. Bovendien wordt 't mode, om van de onwillige partij ook nog de kosten der expeditie op te eischen. Zoo doende kan aan Turkije de te presenteeren nota de haren ten berge doen rijzen, in nog grooter mate dan het met de aanvankelijke eischen het geval was. En daar het volstrekt niet zeker is, dat de Franschen ongehinderd door andere mogendheden de onroerende goederen van den Sultan in beslag mogen gaan nemen, en er overigens van den zieken man niets meer te halen valt, kan het best zijn, dat uit dit alles nog een kwaadaardig incident voortvloeit. Intusschen willen wij er met nadruk op wijzen, dat wij omtrent den toekomstigen loop der dingen geen weddenschappen aanvaarden, temeer daar ons juist het bericht bereikt, dat er reeds voor een groot deel aan Frankrijk's eischen is toegegeven.

Tevens komt men er nu in Frankrijk openlijker voor uit, dat de geheele Turksche historie er slechts op aangelegd was, om het Fransche prestige in de Levant dat, zooals de technische term luidt, aan 't tanen was, weer op de beenen te brengen en van nieuwen glans te voorzien. Het beschermingsrecht van Frankrijk over de christenen onder den halven maan was een mythe, een frase geworden. Dit dient verbeterd te worden. De Fransche bladen schrijven het nu allerwege.

„Wij hebben scholen in Turkije, die maar al te dikwijls van de willekeur van de Ottomaansche beambten hebben te lijden. Daarvoor — of die scholen geestelijke of leeken-scholen zijn, doet er niet toe — moet een wettelijke regeling worden getroffen. Wij hebben in Turkije industrieele ondernemingen, waar meer Fransch geld in betrokken is, dan in de speculaties van een Lorando en Tubini. Verscheidene onzer landgenooten hebben geld gestoken in ondernemingen, waaraan telkens onverwachte moeilijkheden worden in den weg gelegd. Hunne rechten moeten voor het vervolg ontwijfelbaar worden vastgesteld. Wij hebben in Turkije een postdienst, welks instandhouding door Turksche gebruiken telkens gevaar loopt. Dat moet veranderen. Wij hebben ten slotte over de Christelijke onderdanen van Abdul-Hamid een algemeen recht van protectie, dat daadwerkelijk moet kunnen worden uitgevoerd".

Engeland, het trotsche isolement bij het komen van kwade tijden niet geheel meer vertrouwend, tracht in de laatste jaren nu en dan een der Europeesche mogendheden tot eenig bondgenootschap over te halen. Italië en Portugal zijn willig gebleken, maar dit zijn geen bondgenooten waar men staat op maken kan, zij kunnen hoogstens dienen als handlangers. Daarna is herhaaldelijk sprake geweest van een broederschap met Frankrijk, zooals in den tijd van Louis Philippe. Maar de Franschen vertrouwden de zaak niet. Toen kwam men den Duitschen Keizer in 't gevlei. Nu, daar bereikt men met vleien wel een en ander. Maar het Duitsche volk gaat onverstoord door met in Engeland te zien, nevens het land van immoreele politiek, den gevaarlijksten concurrent op industrieel- en handelsgebied, aan wien men evenmin faciliteiten mag verleenen, als zelfmoord plegen. Zoo is dat Duitsche verbond, waarover men 't bij het uitbreken van den Transvaalschen oorlog zoo reusachtig druk had, door den tegenzin van het Duitsche volk vrijwel op niets uitgeloopen. En zoo ziet men nu — het is om te huilen — hoe Engeland de Russen tracht aan te kruipen: Hoe de walvisch vriendschap zoekt met den beer. Het plan was reeds gereed: Europa tusschen de klem, Rusland vrij in Perzië, Engeland in Afrika, in China looden pijpen samen deelen. Het Russische ijs is echter niet zoo gemakkelijk te ontdooien en men is daar trouwens slim genoeg om in te zien, dat die voordeelen door Rusland ook wel bereikt zouden worden zonder bondgenootschap met het perfide Albion en dat dit laatste van de toekomstige firma de winstjes zou opstrijken. Geen wonder dan ook, dat reeds nu dezelfde bladen, waarin het plannetje werd geopperd, de mededeeling doen, dat aan de Newa de Engelsche liefheden zeer koeljes worden opgenomen en men er niet aan dacht de toegestoken hand te drukken.

't Is mogelijk, dat de Engelsche kranten, met het oog op die poging tot toenadering, de berichten uit China gedurende de afgeloopen week een weinig anders kleurden, dan zij tot nu toe gewoon waren. Heette vroeger Rusland de onverzadelijke slokop aan het Chineesche festijn, thans werd bericht, dat de Russen niets liever verlangden, dan zich uit Mandchoerije terug te trekken en de behaalde voordeelen prijs te geven. Niets is natuurlijk onmogelijk, maar het zou ons toch al zeer bevreemden, wanneer Rusland niet althans een gedeelte van 't Chineesche grondgebied ter bescherming van zijne spoorwegen bezet hield en de klauw van zijn prooi afliet. Tegenover de Engelsche berichten verneemt men dan ook uit China zelve, dat men daar volstrekt geen vertrouwen heeft in de ontruimingsplannen, en daar zal men 't wel aan het rechte eind hebben. Het zou ons ten slotte niets verwonderen, en een terugblik op de laatste weken versterkt ons hierin, wanneer Rusland niet alleen in China bleef, maar ook goede vrienden werd met de langstaartige broeders, die in den toekomst nog zoo gevaarlijk en geducht kunnen worden en die den dreigenden Japanschen invloed het best kunnen keeren, wanneer tenminste ook dit land niet in de Aziatische kongsie wordt opgenomen.

Wij hadden 't laatst al eens over de zorg van Noord-Amerika voor het verdeeld houden van het Spaansche Zuiden en wij wezen hierop, als op een der mogelijke oorzaken van het Venezuela-Columbia-geschil. De toenemende sympathie voor een gezamenlijk optreden van het tot nog toe zoo hopeloos verdeeld Spaansch-Amerika komt vooral aan den dag sinds Mexico, dat in de laatste decaden werkelijk een flinke en snel vooruitgaande krachtige staat wordt, zich aan het hoofd van die beweging tracht te stellen. Men dankt daaraan ook het onlangs te Mexico bijeengekomen panamerikaansche congres, waar het bloed weer gekropen heeft, waar het niet gaan kon en de republieken, die het schrikkelijk Spaansche juk nog zoo betrekkelijk kort geleden hadden afgeworpen, een motie van sympathie voor Spanje hebben aangenomen en telegrammen aan de Spaansche regeeringspersonen zonden. Groote vreugde in de Spaansche kamer, waar men in deze dagen wel eens een opfleuring noodig heeft, nu Sagasta, wiens gezondheidstoestand de barometer voor de politieke toestand is, weer ernstig ziek wordt genoemd.

Goed voorbeeld doet goed volgen: Eerst gaan de Amerikanen op de Filippijnen de Spaansch-Engelsche uitvinding der reconcentratie-kampen invoeren, vervolgens aan het ophangen. De commissie van bestuur te Manila heeft een wet gereed gemaakt, volgens welke personen, die zich schuldig maken aan verraad, en zij, die de „opstandelingen" hulp verleenen, des doods strafbaar zijn. Wie een oproerige redevoering houdt of den eed van trouw breekt, krijgt tweeduizend dollars boete en gevangenisstraf. De bepalingen zijn even goed van toepassing op vreemdelingen, als op Amerikanen en inboorlingen.

Een goede kijk op de binnenlandsche toestanden van Afghanistan verschaft ons de jongste proclamatie van den jongsten emir.

Deze vriendelijke potentaat heeft, de Augiasbezem aanvattend, een proclamatie uitgevaardigd, waarin hij alle Afghanen, die uit het land zijn gevlucht, omdat de gouverneurs geld van hen afgeperst of hen onderdrukt hadden, of omdat zij vreesden op grond van valsche beschuldigingen in hechtenis te zullen worden genomen, verwittigd, dat zij zonder gevaar naar Afghanistan kunnen terugkeeren. De regeling van de administratieve rechtspraak schijnt daar dus nog meer urgent, dan in deze gezegende gewesten.

Tegenover de Indische cholera-berichten stellen de Europeesche kranten een pest- en pokken-rubriek. Verder is er een Belgisch Prinsje geboren, dat Leopold zal heeten, evenals zijn oudoom, die per automobiel zijn peeters-diensten kwam aanbieden. Voorts heeft Keizer Frans Josef gezegd, niet te twijfelen aan de vaderlandslievendheid van zijn protestantschen onderdanen en hebben de Boeren de Engelsche weer eens verslagen. Maar dat weet natuurlijk iedereen.

Oost-Indische berichten.

Rijstnood in Solo. Uit Solo wordt aan het *Bat. Nbl.* van 3 October j.l. geschreven:

„De aanhoudende droogte berokkent der bevolking veel schade in het landbouwbedrijf, zoodat op het oogenblik schaarschte aan levensmiddelen heerscht. Solo kan zijn eigen bevolking niet van rijst voorzien, en moet men dat product uit andere residenties, voornamelijk Madioen en Kediri, aanvoeren. Aangezien deze handel grootendeels in handen der Chineezen is, behoeft het geen verwondering te baren, dat zij van dit monopolie gebruik maken, om de prijzen op te voeren. Dit in verband met de heerschende armoede onder den minderen man en de padjek, welke hij aan zijn hoofden moet betalen — deze moeten immers toch ook leven en, last not least, hun stand ophouden — is oorzaak van den in meerdere of mindere mate heerschenden nood. Vooral heerscht die nood in het arme, onvruchtbare Wonogiri, waar de kalkgrond van het Zuidergebergte weinig voortbrengt. Het is geen zeldzaamheid, dat men moeders op de pasar hun kind voor een bakol rijst te koop ziet aanbieden."

Hadden wij een flink „*hongersnood-fonds*", dan behoefden wij ons niet koudweg te bepalen tot het signaleeren van dergelijke treurige feiten, doch konden, als deelnemende vrienden, bij onze onafgebroken pogingen om te wijzen op den plicht tot het wegnemen der oorzaken van de kwaal, tevens den noodlijdenden de helpende hand reiken.

⁂

Gezondheids-Maatregelen. De berichten omtrent de *cholera* zijn sinds verleden week gelukkig eerder iets beter dan minder goed. Over het algemeen is men op zijn qui-vive en raken de besturen doordrongen van hun plicht, om alle mogelijke maatregelen te nemen tot voorkoming en tot ontsmetting niet alleen, maar ook tot het verschaffen van de noodige geneeskundige hulp. Nu van alle kanten uit de binnenlanden, waar zich verschijnselen van cholera voordoen, aanvragen komen, om doktoren te zenden, worden de leerlingen der hoogste klasse aan den dokter-djawaschool ook in functie gezet. Door de hoofden van plaatselijk besturen is een circulaire van de Inlandsche hoofden gericht, welke punt voor punt de maatregelen in herinnering brengt, die in acht genomen moeten worden. Ook de hoofden van scholen hebben aanschrijvingen gekregen. De „Locomotief" meldt, dat er te *Semarang* een *desinfectie-brigade* is opgericht. Zes brigade-commandanten staan onder de opperleiding van den binnenregent, den heer M. W. Thyssen en onder toezicht van twee gepensionneerde officieren.

De zes leiders hebben ieder vier koelies te hunner beschikking. Voor ieder der zes brigades is, onder een zijloods, ingericht een kleine tampat, waarin al hare benoodigdheden voor ontsmetting, een spuit, boenders, bezems, emmers, blikken, sapo-carbol, groene zeep etc. Zoodra ergens ontsmetting noodig is, wordt de post aan het oude mannenhuis per telefoon opgeroepen, waarop de aan de beurt zijnde brigade per gereed staanden wagen vertrekt, en een der oud-officieren later in de betrokken woning gaat nazien, of alles goed is verricht.

De „Semarang Ct." klaagt er over, dat terwijl het stadsverband aldaar, dat maar op 180 patienten berekend is, thans 400 zieken moet opnemen, men het verlaten krankzinnigengesticht niet in gebruik neemt. Gebrek aan geld zal ook hiervan wel de reden zijn.

Volgens „Het Centrum" van 1 Oct. is de gezondheidstoestand te *Magelang* treurig. Aan malarialijders geen gebrek, gevallen van typhus worden dagelijks geconstateerd, terwijl er ook eenige gevallen van cholera zijn voorgekomen.

Strenge maatregelen heeft de heer de Bruijn Prince nog vóór zijn vertrek naar Batavia getroffen. Aan de ingezetenen is een circulaire gezonden, waarin door den eerstaanwezend officier van gezondheid verschillende wenken worden gegeven tot voorkoming der ziekte en voorzichtigheid wordt aanbevolen.

Het zijn vooral de arme Inlanders, die overal het meest van de verschrikkelijke ziekte te lijden hebben. In de „Semarang Ct." van 1 Oct. lezen wij:

„Geen wezen ter wereld, dat moeilijker het begrip: „nut van voorbehoedende maatregelen", bij is te brengen, dan een Javaan. Hoe gaat het vaak in de kampong, als zich een cholerageval voordoet:

Kromo heeft het te pakken, Manis, Sinah, Mito, Dongso komen helpen door den lijder te wrijven en te pidjetten. Na een oogenblik gaan ze naar de sirihdoos; de dames brengen pruimpjes en de heeren strootjes in den mond, zonder vooraf de handen te desinfecteeren. Nu weer aan het wrijven en pidjetten, van tijd tot tijd de geinfecteerde vingers in den mond brengend om pruimpjes of strootjes te recht te helpen. Kromo sterft of komt er bovenop: maar dan hoort men in den regel ook, dat de helpers of helpsters nu op hun beurt voor mirakel liggen. Op deze wijze wordt de ziekte in een korten tijd van de eene kampong in de andere overgebracht en eindelijk een geheele streek daardoor besmet."

En in hetzelfde blad van den vorigen dag:

„Gisteren, Zondag morgen, tusschen zeven uur en halfacht leschten negentien menschen hun dorst, middels een aan een boom gehangen klapperdop, door ongekookt water te drinken uit een vuile ton. Het waren voorbijgangers, 18 vrouwen en kinderen en 1 man, die liever de hun bekende vuiligheid dronken, dan het hun onbekende gekookt water in de gardoe (wachthuisje) voor hen klaar gezet.

Onze reporter maakte de twee slapende gardoewakers wakker en attendeerde hen op dien misstand, groote consternatie, doch — geen handelen!

Den kapala-kampong sprekend en een onderzoek zelf instellend in genoemde kampong, bleek echter de activiteit van dit kamponghoofd, doordat overal in de kampong gekookt water voorhanden was.

De schuld van het bovenstaande moet ook niet worden geweten aan den schout Berghuis, die met prijzenswaardigen ijver elken avond de kampongs persoonlijk controleert.

De schuld ligt hier dieper: aan de indolentie van het Javaansche volk, wien het onverschillig is, wat het eet en drinkt."

Zijn dit niet zoovele bewijzen, hoezeer wij onzen plicht verzuimen, door den Inlanders niet van kinds af aan, de eenvoudigste regelen der hygiene te onderwijzen?

⁂

Oorlogs-berichten. De laatste oorlogsberichten zijn wat *Djambi* betreft, nogal geruststellend.

Aan een telegram van den resident van Palembang, gedagteekend Tigadoesoen, 25 September, wordt in de „Jav. Ct." het volgende ontleend:

Op 22 en 23 September hadden excursies met een compagnie plaats naar Moeara Rebah en Soeroelangoen. Er viel geen schot. De bevolking was behulpzaam bij het overzetten over rivieren, de verbetering van voetpaden, wegwijzen en opruiming van terreinhindernissen. Met de hoofden worden geregeld aanrakingen onderhouden. De gezondheidstoestand was gunstig.

Moge de onheilsprofetiën van den heer Van Kol in de laatste vergadering van „Moederland en Koloniën" geuit: „dat de bestuursmannen, die een minnelijke schikking met de Djambiërs beoogden, met opzet verwijderd waren, omdat men eene imperialistische veroverings-oorlog in den zin had en dat na dezen krijg er een dergelijke zou volgen op Celebes", niet bewaarheid worden!

Ook de berichten uit *Atjeh* wijzen meer en meer op een spoedig te verwachten pacificatie. In het „Bat. Nbl." van 2 Oct. b.v. vinden wij het op een vredestoestand duidende bericht, dat eerstdaags te Oleh-leh een sub-agentschap van de Nederl. Handelsmaatschappij zal worden geopend.

Hopelijk zal ook op *Soemba* de toestand met zoo min mogelijk bloedvergieten in het reine komen. De „Makassarsche Ct." zegt hieromtrent:

„Het detachement cavalerie, den 4den September van Macassar naar Waingapoe gezonden, ten einde den civielen gezaghebber aldaar te steunen tegen enkele brutaal optredende Soembaneesche vorsten, meer in het bijzonder tegen den radja van Lewa, ontmoette op zijn tochten wel buitengewoon zwaar terrein, doch geen tegenstand. Overal, waar de cavalerie zich vertoonde, nam de vijand de vlucht, zoodat het in handen krijgen van de weerspannige vorsten wel zeer bezwaarlijk zal zijn.

Den 8en jl. werd door de cavalerie de kroonprins van Lewa, de feitelijke oorzaak en leider van het verzet tegen ons gezag, met eenige volgelingen waargenomen op eenigen afstand noordwaarts van kampong Paral Kaloka en oostwaarts van de rivier van Kewangoe. Daar het terrein de cavalerie niet toeliet zich van den prins meester te maken, werden eenige salvo's afgegeven met het resultaat, dat twee der volgelingen en een paard gewond nedervielen. De prins ontkwam met de overige volgelingen."

Met evenveel ingenomenheid, als de redactie van het Bat. Nbl., nemen wij hier het rondschrijven over, onder den datum 30 Sept. door den eersten gouvernementssecretaris verzonden aan alle hoofden van gewestelijk bestuur in de buitenbezittingen:

„Bij excursies tot het bedwingen van ongeregeldheden op de bezittingen buiten Java en Madoera komt het herhaaldelijk voor, dat zonder noodzaak kampongs verbrand en eigendommen vernield of beschadigd worden.

Dikwijls geschiedt dit door inlandsche hulptroepen of op aandrang van inlandsche hoofden, die aan zulk een tocht deelnemen (!)

De ondervinding heeft genoeg aangetoond, hoe verkeerd een dergelijk optreden is, waardoor vreedzame lieden dikwijls van alles beroofd en uit wanhoop daarover tot vijanden gemaakt worden, en de Gouverneur Generaal verlangt dan ook nadrukkelijk, dat bij dergelijke gelegenheden, het zonder noodzaak verbranden van kampongs of vernielen of beschadigen van eigendommen niet meer zal plaats hebben.

Op last van den Landvoogd heb ik de eer u te verzoeken, om voor zooveel het in uw macht ligt, te willen zorgen, dat aan het verlangen van Zijne Excellentie worde voldaan."

Die redactie voegde hier aan toe: „Had men dit vroeger ook maar bedacht — o. a. in Atjeh!" Maar, niet waar: *it is never too late to mend?*

⁂

Mijnbouw en Cultures. De petroleumbronnen *van Moeara-Enim* schijnen fabuleuse hoeveelheden olie voort te brengen; in de „*Sumatra-Bode*" komt daarover een beschrijving voor, die zeker menige arme stakkert heeft doen watertanden naar de kruimpjes, die van zulk een overladen disch mochten afvallen. Ter hoofdplaats van *Siak* schijnt ook petroleum aangeboord te zijn, zoodat er dadelijk een „Mijnbouw-maatschappij Siak" is gevormd met een kapitaal van anderhalf millioen, om het onderzoek voort te zetten. De zetel dier maatschappij zal te Batavia gevestigd zijn.

Ook wordt ter kennis van belanghebbenden gebracht, dat de Regeering geen bezwaar heeft tegen de vestiging van particuliere ondernemingen tot mijnbouwkundige opsporing of mijnontginning in het landschap *Tjenrana* (gouvernement *Celebes en Onderhoorigheden*) met vermelding van de daarbij in acht te nemen bepalingen.

De toestand van de *Tabaksoogst in Deli* blijkt niet zoo treurig te zijn, als wellicht menigeen heeft gemeend te moeten opmaken uit hetgeen de vice-president voor den R. v. I. op 31 Aug. in zijn speech tot den Landvoogd zeide. In de „*Sumatra-Post*" vinden wij:

„De meeste administrateurs berichten van den nieuwen oogst, die haast overal in de schuren geborgen is, dat de qualiteit goed of bevredigend is, eenigen vinden ze zeer goed en enkele zelfs veel mooier en beter, dan het vorige jaar. En wat de quantiteit aangaat — een doorsnede van negen picol over de geheele residentie bij het heden haast overal gevolgde systeem, om slechte lengten, beschadigde bladen enz. niet in de schuren te bergen, is dat niet voldoende?"

Volgens de „*Sumatra-Bode*" begint men zich in het Padangsche meer en meer voor de *cultuur van Deli-tabak* te interesseeren en schijnt men daarvoor thans in hoofdzaak het oog te hebben op de Afdeeling Siboga. Zoo heeft de heer Kehlenbrink met zijn proefaanplant prachtige resultaten verkregen, die zelfs Deli in de schaduw stellen. Te Pajacombo daarentegen is een proef mislukt; volgens deskundigen is het daar niet alleen te droog, maar zijn ook de nachten te koel. Om „den Noord" zijn echter nog gronden in overvloed aan de kuststreken beschikbaar, die minstens evengoed als de terreinen bij Siboga zijn.

Met *de Cultures op Java* is het helaas niet zoo best gesteld.

In de „Semarang Courant" van 19 Sept. wijdt een Javaan, zich noemende *Pak Klèlèt*, een lang artikel aan: „*De naweeën van het lot der tropen*", daarbij aanhalende het stuk van *Erika*, dat vroeger in hetzelfde Blad voorkwam, getiteld: „*De kanker van de koffiecultuur*" en zegt o. a.:

„Het laatste woord over die cultuur is echter nog niet gesproken, dit zal wel later pas plaats hebben, als waarheid wordt „het lot der tropen", waarover het „Amsterdamsche Handelsblad" zoo uitvoerig is geweest. Wij zijn met al onze cultures aan het begin van het einde. Het is tegenwoordige misère. De naweeën zullen niet alleen voor den Europeaan, maar vooral voor den Javaan meer dan bitter worden. Jaren geleden, in den tijd der Compagnie, telde Java's bevolking 9 millioen zielen, thans zijn er 29 millioen.

Ongeveer vijftig jaar geleden — menig oude van dagen zal het zich nog wel kunnen herinneren — was het land van af eventjes beoosten Kertosono naar Tapar, Taré, Kediri, Toeloeng Agoong, Blitar — het grootste gedeelte dier landen, waar nu spoor en tram onophoudelijk heen en weer snorren en waar thans zooveel suikerfabrieken zijn — alles nog oerwoud. Al die bosschen zijn successievelijk gerooid geworden en daarvoor zijn in de plaats gekomen desa's, sawah's en tegalans, waaruit het gouvernement jaarlijks een aardig duitje haalt bij wijze van landrente en andere belastingen.

Dat ontginnen van bosschen en het herscheppen er van in desa's en sawa's heeft het gouvernement geen roode duit gekost. Dit was het werk der overtollige bevolking van Midden-Java: van Madioen, Solo, Djocja, de Bagelen en de Kedoe. Het is een oude Javaansche adat, om als een desa te vol wordt, haar te verlaten, om dan elders eenige bosschen neer te vellen voor een nieuwe desa. Zoo werd Java successievelijk ontgonnen en bewoond, maar dit mocht spoedig niet meer, Java kreeg een agrarische wet. Zij is nu nog van kracht. Niemand mocht meer bosschen ontginnen, tenzij voorzien van een licentie.

Die agrarische wet kwam te gelijkertijd met de hooge marktprijzen van de koffie. Alle bosschen werden als domeingrond beschouwd, en daar de wet ook het recht gaf aan Europeanen, om een stuk van het domein te ontginnen, werd het een rage om zoo'n brokje bosch machtig te worden. Bij honderden kwamen toen de zoogenaamde prioniers op agrarisch gebied, die allerlei producten gingen telen voor de Europeesche markt. Geld was er in dien tijd genoeg, de koffie stond op f 80 de picol.

De Javaan van Midden Java, gewend om naar het oosten te gaan, mocht toen wel is waar geen bosschen meer ontginnen naar hartelust, zooals hij altoos gewend was geweest, maar wat nood? geld kon hij daar genoeg verdienen in de ontginningen der perceelen. Daar heerschte welvaart! *Die toestand is nu ook veranderd: de welvaart is er niet meer.* Hongerloonen worden thans betaald door de naamlooze vennootschappen, die zich ook noemen industrieelen op agrarisch gebied! De Javaan blijft zooveel mogelijk thuis, ontginnen mag hij niet meer, wat zal hij daar doen, als hij afgescheept wordt met een hongerloon? En met dat thuis blijven, zal de economische toestand op Midden-Java er niet beter op worden. Demak, Grobogan, Bagalen, speciaal Kedoe lijden er onder. De Javaan wordt doodarm."

Ten slotte geeft *Pak Klèlèt* als raad tot verbetering, om de agrarische wetten af te schaffen en hooge uitvoerrechten te heffen van producten, die bestemd zijn voor Europeesche markten.

Betreffende de *suikercultuur* meldt de *Soer. Ct.*, „dat gedurende dit jaar tot ultimo September uit Soerabaja alleen voor een waarde van *f* 6,500,000 *minder* aan suiker werd geëxporteerd naar Amerika, dan in het jaar 1900 gedurende hetzelfde tijdvak. Het volgende jaar zal vermoedelijk die vermindering minstens even groot zijn. Het getij verloopt.

Volgens de „Semarang Courant" hield de reis van den Inspecteur der cultures, den heer van Lawick van Pabst, naar *Madoera*, verband met den minder gunstigen economischen toestand der bevolking in dat gewest, waarvan de resident, naar het schijnt, niet de volle verantwoordelijkheid wil dragen.

Om te eindigen zooals wij de vorige week begonnen: *ook hier blijft nog veel te wenschen over.*

VOORDRACHT

uitgesproken door den heer G. P. ROUFFAER op 31 October, den dag der sluiting van de Tentoonstelling van Oost-Indische weefsels, Javaansche batiks en oud-Indische meubelen, voor een kring van genoodigden.

Mijne Heeren en Dames!

Degene, die hier een oogenblik het woord tot U zou willen richten, wenscht voorop te stellen, dat hij allerminst is een specialiteit in het weven; hij meent dit

nadrukkelijk te moeten verzekeren met name tegenover degenen onder U, die, als deelgenooten in bontweverijen of op andere wijze technisch met het fabriekmatige weven vertrouwd, als vakmannen hierheen gekomen zijn en deze samenkomst wel met hunne tegenwoordigheid hebben willen vereeren.

Tegenover deze vakmannen voel ik mij leek. En de eenige reden, die mij moed geeft een woord tot inleiding, zoo mogelijk tot voorlichting, te durven zeggen, is de omstandigheid, dat op deze tentoonstelling bij de Indische weefsels verschijnselen geconstateerd zijn geworden, die in hooge mate aandacht waard zijn, en toch, blijkens alles, zelfs aan vakmannen ten onzent geheel onvoldoende bekend werden, ja nauwelijks hun attentie hebben getrokken, voor zoover zij in de gelegenheid waren zelve in onze Oost rond te reizen.

Eenige karakteristieke bizonderheden van de Indische weeftechniek durf ik dus wel in overzicht u voor oogen stellen; terwijl daarentegen straks, bij de nadere bezichtiging der doeken, wel zeer hartelijk technische voorlichting van U w e zijde wordt gehoopt en verwacht.

De *clou* van onze tentoonstelling, is terecht gezegd, mag heeten het zeer duidelijk aan het licht treden der belangrijkheid van een procédé, wat in onze Oost toegepast wordt vóór alle weven, nu eens op wat de kettingdraden zullen worden, dan weer op wat de inslag zal wezen, soms zelfs op schering en inslag beide.

Het is het i k a t t e n, een term eerst sinds Juli j.l. in zwang gekomen voor een kunstgreep bij het Oostersche weven, waarvan vroeger een klein weinig was bekend geworden van een paar eilanden als Timor, Soemba, Flores en een deel van Borneo, maar die nu gebleken is te pas te komen bij tal van Indische weefsels, van Atjeh af tot dicht bij Nieuw-Guinea toe, voor zooveel onzen Archipel betreft; want ook westelijker, vooral in Britsch-Indië, komt het voor.

Afgeleid van het Maleische i k a t, m ĕ n g i k a t, wat beteekent „knoopen, binden, omwinden", wil het verhollandschte i k a t t e n toch aanduiden die eigenaardige techniek om de witkatoenen weefgarens, eventueel de ruwzijden garens, plaatselijk te o m w i n d e n vóór zij in de verfkuip gaan, waardoor nà de verving en opvolgende losmaking der aangebrachte omwindingen *gedeeltelijk-gekleurde*, *genuanceerde* garens verkregen worden; waarmee dan straks bij het weven, mits dit omwinden naar een vast plan gebeurd zij en het opzetten van het weefsel zuiver daarmee in harmonie blijve, dank zij de meerkleurigheid der draden van ketting of van inslag of van beide, patronen worden verkregen van geheel bizondere bekoorlijkheid. Patronen toch, die daardoor gekarakteriseerd worden, dat de kleuren niet hard naast elkander staan, maar integendeel zacht uitvloeien, nog even zwakjes doordrongen zijn voorbij de grenzen voor iedere tint bestemd, en zoo aan het geweven doek een zeer aantrekkelijk type geven van zachte wazigheid en versmeltende kleurschakeering.

Bij het samenstellen van den catalogus in Juli jl. was het mij echter niet bewust, dat ditzelfde procédé ook zeer wel in de Europeesche weeftechniek bekend was; maar — laat ik er dadelijk bijvoegen — onder een naam, die onmiddellijk wijst op oudere Oostersche invloeden. De heer J. J. V e r w ij n e n, bibliothecaris van het Koloniaal Museum, vroeg mij kort na de opening der tentoonstelling per brief, of ik wel wist wat c h i n e e r e n was. Een nieuwe richting van onderzoek werd door die vraag ineens aangewezen, te meer, omdat op verrassende wijze hier bleek, dat niet alleen, tegen het einde der 17e eeuw, de gebatikte doeken van Zuid-Dekhan, de zoogenaamde „sitsen", den stoot hadden gegeven tot het ontluiken der Europeesche katoendrukkerij, maar hoe ook de, vooral weer Voor-Indische, *geweven* doeken voor Europeesche weverijen omtrent dienzelfden tijd prikkel waren geworden tot het imiteeren van een echt-Oostersche techniek.

Bij beide bleef de Oostersche herkomst in karakteristieke namen bewaard; de „Indiennes", de „sitsen" (óók al een woord uit Voor-Indië), waren en bleven de met gebruik van was geverfde kleedjes, die van de Kust van Koromandel door de Hollanders naar Amsterdam, en zoo naar Europa geëxporteerd werden, daar door de vooral in ons land, later ook in Frankrijk, Zwitserland, Duitschland en Engeland opgerichte katoendrukkerijen werden nagevolgd, onder aanwending van andere reserves dan was, en zoo allengs er aanleiding gaven tot de zuiver-chemische fabrikage van tegenwoordig. Onze eigen Java-batik's kwamen eerst later tot bekendheid, pas in het eerste kwartaal der 19e eeuw; en bij corges aangebracht te Amsterdam, en daar, met andere Oostersche artikelen, publiek geveild zijn zij nooit, zooals de sitsen wèl, en de Oostersche zijden stoffen óók. Datgene, wat onze Vereeniging „Oost en West" zich als een deel van haar taak voorstelt, n. l. het scheppen van een markt ten onzent voor mooie dingen uit onze Oost, is — en maar zéér weinigen staat dit voor den geest, durf ik zeggen — gedurende de 18e eeuw niet iets geweest, wat wenschenswaard was alleen, doch wat wel degelijk tot verwezenlijking was gekomen voor sommige artikelen. De verkoop-ceelen onzer Oost-Indische Compagnie uit die eeuw, en uit de tweede helft der zeventiende reeds, kunnen dit bewijzen.

Omstreeks dienzelfden tijd moet het geweest zijn, dat geïmporteerde geweven doeken uit Indië de aandacht hebben gaande gemaakt van Europeesche kenners. De hooge waarschijnlijkheid is er vóór, dat dit echter Fransche vakmannen zijn geweest, zijdewevers speciaal, en wel lui uit Lyon. Het feit alleen reeds, dat èn wij èn de Duitschers met „chineeren" en „chiniren" een Fransch woord hebben overgenomen; het feit ook, dat „gechineerd", „chiné", speciaal slaat op zijden stoffen, sinds de 18e eeuw tot heden, dit alles toont voldoende aan, dat in L y o n het begin moet gezocht worden der navolging van een Oostersch weef-procédé, wat als „c h i n e r" letterlijk beteekent: „op zijn Chineesch vervaardigen", maar dan — met het oog op de vrij slordige wijze, waarop vroeger de begrippen Indië en China door mekaar gebruikt werden — beter nog vertaald mag worden met: „o p z ij n I n d i s c h m a k e n"; en hier bepaaldelijk wel: „op zijn Voor-Indisch".

Dat dit i k a t t e n, dit c h i n e e r e n uitstekend goed reeds in het midden der 18e eeuw in Frankrijk bij de zijdeweverij bekend was, blijkt op afdoende wijze uit den beroemden arbeid der Encyclopaedisten, de groote Encyclopedie van Diderot en d'Alembert met de hunnen 1). In het IIIe deel dezer alphabetische folio-uitgave, te Parijs in 1753 verschenen, vindt men een heel artikel van d r i e paginas over „Chiner", wat aldus aanheft: „*Chiner une étoffe*, c'est donner aux fils de la chaîne des couleurs différentes, & disposer ces couleurs sur ces fils de manière que quand l'étoffe sera travaillée, elles y représentent un dessein donné". (fol. 339). Er wordt hier dus alleen gesproken van het chineeren der ketting-draden; even verder wordt medegedeeld, dat het bijna alleen wordt toegepast bij effen zijden stoffen, tafzijde, „taffetas"; soms ook bij satijnen; desnoods bij fluweelen. Van katoen of wol wordt echter nog niet gerept. En het procédé wordt uitstekend goed beschreven: het omwinden der kettingdraden vóór de verving had plaats met „des petites bandes de perchemin". (fol. 340, 2e kol.) Terwijl dus in Voor-Indië katoendraden worden gebruikt voor het ikatten van zijde, en in onze Oost vooral met reepjes lontar- of ander palm-blad het katoen plaatselijk wordt omwonden, gebruikten de Fransche zijdewevers uit het midden der 18e eeuw strookjes perkament.

Doch slechts een dertigtal jaren later kent en bezigt men in Frankrijk óók het omwinden der inslagdraden, buiten en behalve het ikatten der kettingdraden. Dit blijkt uit die andere reusachtige Encyclopaedie in-kwarto, de „Encyclopédie méthodique, ou par ordre de matières", niet meer alphabetisch gerangschikt, zooals de beroemde eerste, maar rubrieksgewijze. In de afdeeling „Manufactures et arts", in het IIe deel, Paris-Liège 1784, vindt men nu onder het zeer uitvoerige hoofd „Soie et Soierie" op p. 147—150 een heelen uitleg „Du Chinage", waarin èn van ketting- èn van inslag-chineeren gesproken wordt. Of, zooals het in 't oorspronkelijk luidt, „des variétés de couleurs" aangebracht „ou sur les fils de la chaîne pour certaines étoffes, ou sur les fils de la trame pour d'autres étoffes" (p. 147).

Maar er wordt verderop uitdrukkelijk bijgevoegd, — en dit mag zeer merkwaardig heeten — dat het chineeren der kettingdraden nog het uitsluitende procédé blijft bij *zijden* stoffen, dat echter het ikatten der inslagdraden toegepast wordt bij *katoenen* doeken, en *halfzijden* weefsels. Want, sprekende over „la question de chiner" „sur la trame", vervolgt de tekst: „ce qui ordinairement a lieu dans la toilerie, & souvent dans les petites étoffes de soie mélangées de fil ou de coton; au lieu que les étoffes toutes de soie ne sont gùere chinées que par la chaîne". (p. 148).

Hier hebben we dus in 1784 óók het chineeren van *katoenen* garens in de Europeesche industrie; en wel speciaal van den inslag. Wáár dat o. a. gebeurde, wordt er niet bijgevoegd; doch in aanmerking nemende de beteekenis van Rouaan toenmaals in de katoennijverheid, zij het dan ook voornamelijk in gedrukte katoenen (de zoogenaamde Rouenneries), in aanmerking ook nemend het feit, dat nù nog — een bizonderheid mij medegedeeld door den heer J. H. B i e g e l, importeur te Amsterdam — in de buurt van Rouaan meer dan één fabriek bestaat, waar „gejaspeerde", dat is „gechineerde", katoendoeken vervaardigd worden, is het aannemelijk vooral aan R o u a a n te denken.

Het procédé-zelf werd toen nog toegepast geheel op zijn Indisch: met werkelijk *omwinden*, heusch *ikatten*. Er is in dit heele artikel van 1784 nog geen kwestie van *bedrukken* der schering- of inslagdraden met een of andere reserve of chemisch middel, vóór zij in de verfkuip gaan, om ze aldus plaatselijk al of niet gekleurd te krijgen. 1) Thans is dit laatste zoozeer de mechanische methode, dat men in Twenthe alléén van „drukken" spreekt, in plaats van „chineeren". Zeer eenvoudige werktuigjes worden daarvoor gebruikt, zooals ik ze in de Kon. Weefgoederenfabriek te Hengelo mocht zien; metalen rolletjes, bevochtigd door een vloeibaar reservemiddel, glijden dwars over de witkatoenen strengen boven en onder heen, en laten daar banden en strepen achter, die straks in de verfkuip geen kleur zullen aannemen. Doch in 1784 wist men nog enkel van wezenlijk *omwinden* met strookjes p e r k a m e n t, of — en dit is weer het nieuwe — met strookjes taai p a p i e r. Want het bedoelde artikel eindigt met dit merkwaardige slot „J'observerai en outre qu'on rejette le parchemin indiqué ci-devant, comme trop dur, & qu'un papier fort suffit seul, & vaut mieux" (p. 150), waarop dan nog een praktische wenk voor het aanwenden dezer papieren omwindsels volgt.

Het chineeren dus is een soi-disant „Chineesch", 2)

---

1) Ik stel er prijs op hier mede te deelen, dat dezelfde heer V e r w ij n e n mijn aandacht heeft gevestigd op de nu hier nader te bespreken gegevens uit de 18e eeuw. Mijn beste dank zij hem ook daarvoor gebracht.

1) Volgens Dr. R. Forrer's „Die Zeugdrucke der byzantinischen, romanischen, gothischen und spätern Kunstepochen", Straatsburg 1894, p. 8 zou het *bedrukken* der kettingdraden in gebruik zijn gekomen tegen het einde der 18e eeuw. Hij zegt daar — zonder overigens aan te geven, of hij denkt aan katoen of zijde — „Die Musterung wurde auf den fertig gewobenen Stoff, erst zu Ausgang des XVIII Jahrhunderts auch auf die blosse Kette (sog. Ketten- oder Zetteldruck), aufgedruckt." Daar echter Forrer ook hier, zooals hij zoo vaak doet, zijn bronnen niet noemt, mogen we deze mededeeling niet zonder meer aannemen. De heer Jan Kalf maakte mij op deze plaats attent.

2) Het duidelijkst blijkt dit uit den Italiaanschen technischen term: „far i drappi alla chinese".

ADVERTENTIËN.

PARAPATTAN WEEZENGESTICHT

te Batavia.

In de hoop dat de wetenschap, dat vele weezen door eene liefderijke verpleging in het Parapattan Weezengesticht te Batavia, voor ondergang behoed en tot nuttige leden der maatschappij worden gevormd, **eene opwekking** moge zijn voor alle weldenkende ingezetenen van Nederlandsch-Indië, die thans in Nederland verblijven en ook voor niet-Indiers, om ook het hunne bij te dragen **tot instandhouding** van het Parapattan Weezengesticht, doen wij in de eerste plaats een beroep op den liefdadigheidszin van de in Nederland wonende oudgasten.

Jaarlijksche contributiën en donatiën worden gaarne door den ondergeteekende in ontvangst genomen.

Namens het Bestuur van het PARAPATTAN WEEZENGESTICHT te Batavia,

W. CREMER,
Generaal gemachtigde voor Nederland,
Nieuwe Schoolstraat 89, te 's-Gravenhage.

Inteekenbillet voor niet-leden.

Ondergeteekende

wenscht $\frac{\textit{Donateur-trice}}{\textit{Lid}}$ *te worden van de Vereeniging „Oost en West" tegen betaling eener jaarlijksche contributie van f ... of door eene gift in eens van f ...*

Handteekening en volledig duidelijk adres.

NB. Contributie van *f* 5 of gift in eens van *f* 100 voor **Donateurs.** Voor **Leden** contributie tot een minimum van *f* 1.– 's jaars. Om 't orgaan te ontvangen moet men minstens *f* 1.50 's jaars betalen. Doorslaan wat men niet wil.

De 's-Gravenhaagsche Boek- en Handelsdrukkerij voorheen Gebr. Giunta d'Albani.

Bijblad

VAN

HET KOLONIAAL WEEKBLAD

Donderdag 7 November 1901.

maar inderdaad Voor-Indisch procédé, toegepast in de Europeesche weverij, evenals het óók Voor-Indische, of juister Koromandelsche, en dan ook Javaansche, was-reserve-procédé zijn toepassing vond in de Europeesche katoendrukkerij. Waar het chineeren reeds in 1753 uitvoerig, en volstrekt niet als iets geheims, beschreven wordt, kan het allerminst iets nieuws toen geweest zijn. Het eind der 17e, of op zijn lest het begin der 18e eeuw moet het chineeren in Europa hebben zien ontstaan. Ook nu nog is zijde daarbij het meest geliefde materiaal, en Lyon de groote plaats van vervaardiging. In begin Augustus heb ik van de Compagnie Lyonnaise, hier in Den Haag, een heel stalenboek met chinés in handen gehad, alle zijden stoffen met gechineerden ketting en effen inslag, alles Lyonsch fabrikaat. Daarnaast kon ik maar één staal van in Krefeld vervaardigde zijden chiné onder oogen krijgen. Rouaan, als gezegd, past het chineeren vooral nog toe op katoen; het heet daar „jaspeeren", dus „als jaspis marmeren". Een andere term is „flammeeren, flammiren"; de Twentsche wevers zeggen „drukken"; de Engelschen hebben een eigen woord, „to cloud". Zoekt men in een uitvoerige encyclopedie van tegenwoordig — ik noem b.v. den laatsten druk van Meyers Konversations-Lexikon, in dl. IV van 1894 — het woord „Chiné" op, dan vindt men zoowel het werkelijk omwinden als het plaatselijk bedrukken der te verven weefgarens als procédé vermeld, en ziet men dat het weliswaar vooral op de kettingdraden wordt toegepast, doch ook mogelijk wordt geacht voor den inslag. Indien men dan evenwel met zulken gechineerden inslag tot het wezenlijk patroonweven wil komen, niet slechts tot geheel toevallige kleureffecten, dan stuit men — naar de heer Otto Stork uit Hengelo mij naar zijn persoonlijke ervaring verzekerde — op onoverkomelijke moeilijkheden. Vandaar dat vernuftige lieden (ik herinner mij b.v. de gérante van de Compagnie Lyonnaise, daareven genoemd) „chiner" willen afleiden van „chaîne", van het omwinden of bedrukken der kettingdraden dus; een vermakelijke etymologie, die toch niet kwaad is.

Genoeg, om U met goede redenen te herinneren van welk groot historisch belang het Europeesche chineeren is; het is de onmiddelijke aanknooping bij de Oostersche weefnijverheid, een kind van het ikatten in Voor-Indië 1). En waar we straks bij de origineele doeken, alles handwerk, een buitengewone vaardigheid zullen waarnemen in het ontwerpen van door ikatten te verkrijgen weefsels, hetzij met ge'ikatten ketting, hetzij met ge'ikatten inslag, hetzij met beide zoowaar, en daarbij een verwonderlijke zekerheid zullen zien in streng volgehouden *patroonweven*, daar zal men moeten erkennen, dat het Oostersche ikatten in uitnemend gehalte en hooge artisticiteit nog altijd een lesje kan geven aan zelfs het meest geperfectionneerde machinale chiné-weven van Lyon.

Van Voor-Indië zal Uw aandacht worden getrokken door de rubriek der zijden tjinde's of patola's; een rubriek die ook hier bij onze tentoonstelling van Oostindische weefsels te pas kwam, omdat deze zijden doeken van oudsher zoo geliefd waren in ons Indië, en dat altijd nog zijn. Waarschijnlijk, hoogstwaarschijnlijk — zekerheid is hier nog niet verkregen — hebben zij hun invloed uitgeoefend ook op het weven daar, vooral op Bali, en in het Limboto'sche (Noord-Celebes). Van oudsher werden deze doeken, met meestal effen rooden ketting en ge'ikatten inslag, in de fijnere soorten ook met zoowel ge'ikatten ketting als dito inslag, uitgevoerd uit Cambay, later Suratte, tegenwoordig Bombay, naar onze Oost. In den tijd der Compagnie was de handel daarin zoo belangrijk, dat reeds in 1680 2) in een plakkaat tegen particuliere handel ook opgenomen werden „zijden chindos of patholen". Een bizondere variëteit waren de „chindos Aetchin", waarvan we reeds in 1668 lezen 3), dat wil zeggen niet tjinde's *uit* Atjeh, maar tjinde's bestemd *voor* Atjeh, voor de Atjehsche markt; evenals in die tijden met „Javaense cleeden" aan de Kust van Koromandel niet bedoeld werden batik's *uit* Java, doch omgekeerd Klingaleesche doeken bestemd voor export *naar* Java.

In meesterschap van techniek staan deze tjinde's zeer hoog; de rijke ornamentatie van echt Voor-Indisch bloemwerk is met verbazende zuiverheid volgehouden over het geheele doek. Ik geloof dat menig wever zijn oogen zal uitkijken hoe dit mogelijk is geweest, met het inweven der genuanceerde inslagdraden op den effen rooden ketting.

Van het veel zeldzamer en ook nog veel moeilijker te vervaardigen type der tjinde's of patola's met zoowel ge'ikatten inslag als ge'ikatten ketting hebben we maar één voorbeeld op onze expositie, maar een buitengewoon mooi en zeldzaam stuk, ingezonden door Mevr. Gallois geb. Hester; no. 415 van den Catalogus. Doch juist eergisteren ontving ik uit Dresden de belangrijke mededeeling hoe daar in het Ethnographisch Museum een patola-doek berust, evenals dat van Mevr. Gallois uit de Minahasa herkomstig, evenals dit met ge'ikatten inslag èn ketting, maar *bovendien* met verschillende karakters ingeweven in Gujaratî-schrift, dat is dus: op de meest authentieke wijze vervaardigd in het Noordwesten van Bombay, ergens in de buurt van het oude Cambay of het oude Suratte. 4)

Graag zoude ik echter de hulp van U, Mijne Heeren, willen inroepen voorzoover U als bontwevers relatiën mocht hebben met Voor-Indië, of voorzoover er importeurs onder U zijn, om te trachten het zonderlinge en nog steeds onbegrijpelijke feit te verklaren, dat het

1) Zoolang de Engelschen de slechte gewoonte behouden met hun bândhana-procédé zoowel aan te duiden het uitsparen van witte plekken op reeds geweven goed door middel van samenbinding (ons Javaansch-Maleisch plangi), als óók het uitsparen van wit op losse ongeweven draden evenzeer door samenbinding (ons ikatten), acht ik het, tot vermijding van spraakverwarring, noodzakelijk ook van ikatten te spreken waar het Voor-Indië betreft, hoewel het een Maleisch woord is.

2) En wel toenmaals voor het eerst, volgens het door Mr. Van der Chijs uitgegeven Ned.-Indisch Plakaatboek, III, p. 37, in dato 22 Jan. 1680. Dit klopt echter niet met het feit dat Tavernier reeds in 1678 vertelde hoe de patola-doeken van Ahmadabad toenmaals tot de monopolie-artikelen der Compagnie behoorden (zie de aanhaling in noot 1 op p. 56* der Inleiding van de Catalogus). Daar Tavernier bizonder goed op de hoogte was van handelstoestanden, is het wel zeker dat er een ouder verbod nog moet bestaan dan wat bij Van der Chijs voorkomt.

3) Dagh-Register 1668—1669, p. 85 en 117 (tweemaal telkens). Jhr. C. H. A. van der Wijck was zoo vriendelijk zijn aandacht op deze plaatsen in Plakaatboek en Dagh-Register te vestigen.

4) Om over dit doek geheel zeker te zijn, zou ik het echter eerst eens moeten zien. Men begrijpt dat men door het bedrukken van geweven goed het effect verkrijgt, dat bij uitrafelen zoowel ketting als inslag plaatselijk genuanceerd-geverfd zullen zijn. Eerst de bizonderheden van aanwezige uitvloeiing der kleuren, vooral ook gemaakte fouten, kunnen dan zekerheid geven dat men een dubbel-ge'ikat, en geen bedrukt doek voor zich heeft.

woord „tjinde" of „chindi" onbekend is onder de Engelschen in Voor-Indië, terwijl die soort doeken er toch sinds reeds een viertal eeuwen vandaan komt. Kan het soms zijn, dat wij in ons Indië een *antieken* term aldus in het leven hebben gehouden, die in Voor-Indië verloren ging; op dezelfde wijze eenigszins, als men de verbazing van Spanjaarden kan opwekken door hun te vertellen, dat wij nog altijd spreken van „Spaansche zeep", terwijl het hun volkomen onbewust is geworden, dat zij ooit in dat artikel iets superieurs vervaardigd hebben?

Maar niet minder, veel krachtiger integendeel, zou ik Uwe hulp en voorlichting willen inroepen waar het gaat om het verhelderen van het ikat-procédé in ons eigen Oost-Indië. Eerlijk gezegd, is daarop veel te weinig de aandacht gevallen van de bontwevers uit ons land, voor zooveel zij in onze Oost persoonlijk rondreisden. En toch, het zij even ronduit gezegd, had hun aandacht daardoor moeten getrokken worden, als zijnde een procédé van het hoogste technisch belang. Eigenlijk hadden deze bontwevers die ons Indië zelf bezochten, verschillende doeken met hetzij ge'ikatten ketting, hetzij ge'ikatten inslag, moeten medebrengen van hun reizen in verschillende stadiën van ontwikkeling, waardoor het allengs ontstaan van deze doeken technisch volkomen zoude opgehelderd zijn. Nu tast men maar al te veel in het duister dienomtrent. De heer Loebèr — wiens artikelen over deze tentoonstelling in de Nieuwe Rott. Courant, en speciaal ook daarbij over het weven, zeker de aandacht van velen, ook vakmannen, zullen getrokken hebben —, en mijn persoon hebben dit gemis aan afdoende gegevens zoozeer gevoeld, dat we een formulier van vragen over het ikatten in ons Indië hebben opgesteld en laten drukken, en daarna met exemplaren van den catalogus aan diverse personen in de Oost hebben toegestuurd, in de hoop aldus meer licht te verkrijgen over dit voor het Indische handweven zoo interessante procédé.

Van den heer Loebèr is ook het mooie weeftoestel op onze tentoonstelling wat een half afgeweven doek van *Roti* laat zien 1), met zijn ge'ikatte kettingdraden, waarop reeds, vóór alle doorweving met den effen-zwarten inslag, het geheele kleurpatroon door het gedeeltelijk omwinden der grofkatoenen garens ingeverfd is. Van den heer Mens Fiers Smeding, thans te Soerabaja, kregen wij het niet minder interessante weeftoestel uit *Atjeh*, nu voor zijde 2), waarbij ook een half voltooid doek met ge'ikatten ketting ons laat zien de merkwaardige effekten, die verkregen worden door het omwindings-procédé der weefgarens. Na de opening der tentoonstelling mochten we nog van den heer Otto Stork een streng gedeeltelijk omwonden witkatoenen garens ontvangen, indertijd door zijn vader van een reis naar de Oost meegebracht, zonder dat, jammer genoeg, nog vastgesteld kon worden waar en wanneer dit verzameld werd; doch het omwindsel schijnt lontar-blad te zijn, en mocht dit juist wezen, dan is de streng zeker van een der Timor-eilanden.

Maar helaas niets kunnen we U laten zien, wat het zoo raadselachtige ontstaan van *strenge patronen* verklaart bij het inweven van een ge'ikatten inslag op een effen ketting. Dit systeem met al zijn finesses, blijft nog volkomen duister.

Toch werd omtrent de aldus verkregen doeken een belangrijke ontdekking gedaan na de opening onzer expositie, een ontdekking die wij danken aan den heer J. H. Biegel, van de firma Biegel & Bollentin, importeurs te Amsterdam.

De heer Biegel had sinds kort uit Boeleleng op Bali ontvangen eenige zijden aldaar geweven doeken, die ineens aan het licht brachten. . . . dat óók op Bali, en in *zijde*, buitengewoon fraaie doeken werden geweven met effen-rooden ketting en ge'ikatten inslag, geheel in den zin dus der Voor-Indische tjindés, maar merkwaardigerwijze met streng geometrisch patroon, met uitgerekte ruiten, het *limaran*-patroon, aan katoendrukkers evenzeer welbekend, omdat ditzelfde ook door batiksters nagevolgd wordt. Ik kan straks het genoegen hebben aan U te vertoonen een buitengewoon mooi staal van deze Balineesche weefkunst, mij door de gulheid van den heer Biegel Jr. geschonken; alsmede een brokstuk van een diergelijke slendang, waaraan men naar hartelust zal mogen uitrafelen.

Deze ontdekking omtrent Bali was daarom te merkwaardiger, omdat zij eenerzijds aanknoopt bij de zijden tjinde's uit Voor-Indië, anderzijds bij de katoenen doeken, die vervaardigd worden in de Pasoemah-landen (zuidelijk Centraal-Sumatra), en in het Limboto'sche (Noord-Celebes); deze laatste de befaamde kain patola van katoen, een naam die onmiddellijk aan inlandsche imitatie der Voor-Indische zijden patola-doeken doet denken.

Want, rangschikken we toch de gegevens over ikatten voor zoover die op het oogenblik uit onzen Archipel bekend zijn, dan krijgen we:

A. Met *ge'ikatten ketting* wordt geweven in 1°. Atjeh; 2°. de Batak-landen in hun ruimste uitgebreidheid; 3°. den Timor-archipel, ook in zijn verste uitgebreidheid, oostelijk tot op kleine eilandjes als Kisar, Roma, Babar, en Daweloer; 4°. in de eigenlijke Dajak-landen van Borneo. Daarentegen moet Nias, waarover in den catalogus gesproken wordt, *vervallen*, omdat het doek wat daarvandaan heette te komen, met overgroote waarschijnlijkheid inderdaad uit Soemba is.

B. Met *ge'ikatten inslag* wordt geweven in 1°. de Pasoemah-landen; 2°. op Bali; 3°. in Limboto (Noord-Celebes).

Het weven met èn ge'ikatten ketting èn ge'ikatten inslag is daarentegen in onze Oost nog niet geconstateerd, gelijk wel in Voor-Indië het geval is. Ik heb zelve een konjektuur gewaagd dat ons zeldzaam tjindedoek, n°. 415, misschien eertijds op Java geweven werd; maar zelf zal ik ook de eerste zijn om te erkennen, dat dit vooralsnog niets meer is dan een konjektuur 3).

Rangschikken we de verschijnselen naar het gebruikte materiaal, dan blijkt dat alleen Atjeh en Bali *zijden* garens ikatten; al de andere streken ikatten met *katoen*. Doch het is wel zonderling dat Atjeh daarbij de kettingdraden omwindt, doch Bali integendeel de inslagdraden.

Een belangrijke vondst, ik mag gerust zeggen een *technische ontdekking*, werd op de door ons tentoongestelde doeken gedaan door mijn vriend, den heer Felix Driessen. Hij constateerde aan een groot deel der doeken uit den Timor-archipel, met name aan die van Roti en Sawoe, dat men hierbij een handige vereenvoudiging van het ikat-procédé toepast, door namelijk de katoenen witte weefgarens bestemd voor

1) N°. 418 van den catalogus. Doordat dit weefgetouw te laat ingezonden werd, was er geen gelegenheid een nadere beschrijving er van te geven, en ontstond ook de fout in de opgaaf der breedte, in de Errata achteraan verbeterd. We hadden toch gerekend op het verkrijgen van dergelijke weeftoestellen uit de Ethnologische Verzameling te Delft, waartegen echter op het laatste oogenblik bezwaren rezen.

2) N°. 422 van den catalogus.

3) Het is gebleken, dat het Engelsche gegeven over het ikatten van èn ketting èn inslag in Britsch-Indië, aangehaald op p. 55* der Inleiding van den Catalogus, ontleend werd door Mukharji aan een opstel van Th. Wardle in het Journal of Indian Art, dl. I (1886), n°. 15, p. 120, wat later Gupte weer gebruikte.

de kettingdraden van een bepaald doek, eerst *dubbel te vouwen* volgens de lengte, en dan *nogmaals dubbel te vouwen* volgens de breedte der gezamenlijke draden, en dàn eerst te gaan ikatten, waardoor men niet alleen vier vliegen in één klap slaat — om het nu zoo maar eens uit te drukken —, maar natuurlijk ook bij het latere weven een doek verkrijgt, dat eerst zus, en dan zoo nog eens samengevouwen, zichzelf volkomen dekt; een doek met vier deelen, die over en weer elkaars spiegelbeelden zijn. Straks zullen we dat uitmuntend mooi kunnen zien aan onze nos. 264 en 271, beide van Roti.

Doch dit aardig hulpmiddeltje komt *niet* voor bij de allermooiste doeken uit dezen Timor-archipel, bij de Soemba-weefsels. Hier is de kunst van het ikatten wel tot de hoogste perfectie gekomen, meesterstukken als het zijn van vooruit berekend schitterend-artistiek effect. Des te meer mogen we verheugd zijn, dat we óók daarvan prachtige stukken U kunnen toonen; en dat vooral, omdat we bij de opening der tentoonstelling over geen enkel Soemba'sch doek beschikten, maar de catalogus daarvoor verwijzen moest naar Leiden en Amsterdam waar ze wèl waren. Dank zij echter de gulheid en belangstelling van den heer W. Pos, missionair-zendeling op Melolo (Noord-Oostkust van Soemba), thans met verlof hier te lande, kregen we de beschikking over een tiental doeken uit den Timor-archipel, deels van hem, deels van de Theologische school te Kampen, waaronder drie uitstekende, representatieve doeken van Oost-Soemba 1) — waaronder één heerlijk meesterstuk, eigendom van den heer Pos —, en twee zeer merkwaardige en zeldzame van West-Soemba.

De genoemde tien doeken van den heer Pos en de Theologische School te Kampen, na opening der tentoonstelling tot onze beschikking gekomen, waren nog in ander opzicht voor ons van hooge waarde. Zij noopten ons de determineering van onze weefsels uit den Timor-archipel danig te herzien; er bleken belangrijke fouten gemaakt; datgene, waar wij op af waren gegaan bij de eerste bepaling — het al- of niet-*gestreepte* voorkomen, wat dan de doeken als van Timor dan wel als van Roti afkomstig deed beschouwen — bleek als kenmerk geheel onjuist. Sawoe was daarbij totaal over het hoofd gezien, waar evengoed gestreepte doeken voorkomen als op Timor, en, laat ik er bijvoegen, Flores en Alor. Dank zij dit vergelijkingsmateriaal, konden we thans vaststellen, dat niet minder dan zes weefsels, in den catalogus als van Timor beschreven, uit Sawoe kwamen, en dat deze zes zich weer laten splitsen in twee verschillende typen, die beide op Sawoe blijken voor te komen. 2) Voorts zijn 3 doeken, in den catalogus óók als van Timor gedetermineerd (nos. 259, 265, 269), zeker van Roti. En omtrent één (no. 275) is er reden tot vermoeden, dat het uit Flores, in plaats van uit Timor, komt. Wat Flores betreft, kunnen we U straks een zeer karakteristiek doek laten zien uit de collectie van den heer Pos.

Zoo zijn er meer fouten gemaakt. Natuurlijk! mag ik wel zeggen. Want deze tentoonstelling is *de eerste* waarin getracht werd een zooveel mogelijk volledige verzameling te laten zien van wat er aan weefsels in onzen Archipel wel vervaardigd kan worden; de *eerste* ook, waarbij naar beste krachten er naar gestreefd werd, ze zoowel afzonderlijk behoorlijk te beschrijven, als vooral ook meer algemeene conclusies te trekken uit hun voorkomen; getracht, om feiten en gegevens, die nu nog geheel verspreid lagen, voor het *allereerst* in duidelijk overzicht zamen te brengen. Nieuwe, verrassende dingen zijn daarbij aan het licht gekomen; ontdekkingen op Indisch weefgebied, die, dit durf ik gerust zeggen, na zullen werken. Wat wonder, dat er ook fouten zijn gemaakt bij deze eerste poging?

Zoo zou ik u willen verzoeken overal waar in de Inleiding van den catalogus gesproken wordt van „*haute lisse*", te lezen „*brocheeren*". De term „haute lisse" hoort bij de Gobelin-weverij thuis. De heer Jan Kalf, conservator aan het Nederlandsch Museum te Amsterdam, die veel studie maakt van de oude Hollandsche weefkunst, heeft in een belangrijk artikel van zijn hand in de Kroniek van ll. Zaterdag, 19 Oct., onder meer terecht op deze fout gewezen.

Even juist is zijn terechtwijzing, dat de nos. 71 en 80 van den catalogus allerminst inlandsch handwerk zijn, doch machinaal vervaardigde doeken. Op diezelfde fout hadden reeds kort na de opening der tentoonstelling een paar deskundige Indische dames — Mevr. de Wed. Von Schmidt auf Altenstadt, en Mevr. Baelde — opmerkzaam gemaakt, welke die doeken beschouwden als Britsch-Indisch fabriekswerk.

Omtrent een zeer zeldzaam doek uit Noord-Celebes, ons no. 373, eigendom van de Ethnologische Verzameling te Delft, is twijfel gerezen of het wel inderdaad een Bèntènan-doek, dat is dus een oud-Minahasa'sch weefsel zou zijn, dan wel een werkstuk uit Bolaäng-Mongondou, zooals Dr. Riedel verzekert; en wat Dr. Richter uit Dresden, die speciale studie maakt van Celebes, ten deele ook waarschijnlijk acht.

Of ons no. 72, een prachtig en indrukwekkend doek, handwerk of fabriekswerk is, bleef onbeslist, ook na nauwkeurig bekijken door vakmannen. Bovengenoemde dames deelden mij eenige bijzonderheden mee over dit type van weefsel — wat in andere, even scherp-contrasteerende kleuren, en in diverse soorten o. a. op Ternate veel verkocht wordt —, die veeleer zouden doen denken aan een ontstaan buiten ons Indië.

Nog op één verzuim zou ik willen wijzen, een verzuim van belangrijke beteekenis. In de Inleiding van den catalogus is er op gedrukt, dat het weeftoestel in onze Oost *mist alle voetbeweging*, en daardoor technisch belangrijk achter staat bij de handweefgetouwen in Britsch-Indië en vroeger bij ons in Europa. Het is een inferioriteit, die den arbeid van het weven noodeloos verzwaart. Maar vergeten is er op te wijzen, dat tenminste in één gedeelte van onze Oost, en wel in een belangrijk weefcentrum, te Siloengkang in de Padangsche Bovenlanden (ten Oosten van Solok), wel degelijk weeftoestellen met trappers voor de ophalers gebruikt worden, en dat dit feit reeds beschreven staat in den in 1881 uitgegeven Ethnographischen Atlas van Midden-Sumatra van den heer A. L. van Hasselt, plaat CXV met bijbehoorende verklaring. Het was een groot verzuim van mij dit werk van Van Hasselt over het hoofd te zien, evenals zijn in het volgend jaar, 1882, verschenen Volksbeschrijving van Midden-Sumatra, waar op p. 386—388 een vrij uitvoerige beschrijving ook voorkomt van het Maleische weven op Sumatra.

Het voorkomen van handweefgetouwen met pedalen in een zoo aanzienlijk weefcentrum als Siloeng-

1) Het zeer fraaie weefsel wat in het bezit is van Dr. C. H. Stratz hier in den Haag, en hetgeen hij indertijd ten geschenke ontving als herkomstig van Nias, bezit precies diezelfde krachtige menschenfiguren die tot nog toe alleen op Soemba-doeken aangetroffen zijn. Zoolang dus niet *stellig* bewezen is dat óók op Nias precies zulke weefsels vervaardigd worden, moet dit als Soemba-doek worden beschouwd; en is de aanwezigheid van ikatten op Nias, waartoe op grond van dit doek in de Inleiding van den Catalogus (p. 24*) geconcludeerd werd, voorshands onaannemelijk.

2) Dit zijn n°s. 256, 257, 262, 274, 277 en 279 van den catalogus, waarvan de n°s. 262, 274 en 277 eenzelfde gestreepte type hebben met mooie blauwachtige tint, terwijl de andere een rosbruine overheerschende kleur bezitten met slordig ge'ikatte figuren.

kang 1) is voor onze Oost des te belangrijker, nu uit een pas verschenen studie van den aspirant-controleur J. E. Jasper over het weven te Soerabaja in het Tijdschrift voor Binnenlandsch Bestuur, deel XX, blijkt, dat óók daar ter plaatse trappers worden gebruikt, en de weefster er dus op haar weefstoel bij zit (p. 223). Dit immers geeft de lijn aan tot gezonde ontwikkeling van het Indische handweven; een onderwerp, wat de heer Loebèr, in een opstel, waaraan hij bezig is en dat geïllustreerd zal verschijnen in het tijdschrift „Onze Kunst", o. a. ook nader behandelen zal.

Want de beschouwingen van den heer Jan Kalf in zijn genoemd opstel in „De Kroniek" over het aanbevelenswaardige van het machinale weven mogen volkomen juist zijn voor Europa, op ons Indië slaan zij niet. 2) Daar moet, met de bestaande inlandsche toestanden, aangestuurd worden op het aanmoedigen en ontwikkelen der huisvlijt.

Nog op één lacune in onze tentoonstelling zou ik willen wijzen, een zeer hinderlijke leemte. Wij missen ten eenenmale weefsels van het Schiereiland Malaka. Toch zouden deze als vergelijkingsmateriaal zoo hoogst kostbaar zijn geweest, te meer daar het heet dat op sommige plaatsen o.a. Trĕngganо aan de Oostkust, zulke prachtige doeken gemaakt worden, en de weefkunst daar van oudsher beoefend is. Doch wie Uwer weet er iets naders van, wie Uwer heeft dergelijke doeken in zijn bezit, wie Uwer zou ze ons alsnog eens ter bezichtiging kunnen zenden?

Mijne Heeren en Dames, ik dank U voor Uwe aandacht. Vergeeft mij, dat ik eenigszins uitvoerig was; maar het gewicht van het onderwerp billijkt dit mijns inziens volkomen. Ik zou U nu willen uitnoodigen de doekenzelve te gaan bezichtigen, en daarbij vóór alles zooveel mogelijk Uwe inzichten, Uwe technische opmerkingen, Uwe deskundige voorlichting te willen mededeelen, om deze samenkomst voor allen zoo vruchtbaar mogelijk te doen zijn.

Ik heb gezegd."

1) Van echt Siloengkang-type waren onze n°s. 127, 129 en 132 van den catalogus.

2) Ook de uitlegging door den heer Kalf (noot 5) van het gegeven uit Soemba (Inleiding v. d. Cat. p. 7*), alsof dit niet op *ikatten*, doch op *borduren* zou slaan, was geheel onjuist. Aan borduren wordt op Soemba niet gedacht. En wat hij schreef over »flottante inslag« naast het »brocheeren« werd door de vakmannen op deze samenkomst niet beaamd.

Ergernis.

De redactie van de(n) Indische(n) Gids schijnt het nog maar altijd niet te best met ons te kunnen vinden, hetgeen ons met het oog op 't doel, dat wij beiden beoogen, leed doet.

Nu weer in zijn Novembernummer krijgen wij het verwijt, dat wij wel wat erg bondig zijn geweest in onze uitspraak over de Troonrede. Wat is echter het geval?

In ons no. 15 van Donderdag 15 September namen wij onder een rubriek *Laatste Berichten* het Indische deel der Troonrede op, door H. M. de Koningin in de zitting der Kamers van den Dinsdag te voren uitgesproken en onder den indruk van onze vele pogingen om de aandacht te vestigen op den slechten economischen toestand, waarin een groot deel der inlanders in O.-I. verkeert, voegden wij daarbij de volgende alinea:

„Het verheugt ons, dat de mindere welvaart der „Inlansche bevolking de bijzondere aandacht van Hare Majesteit heeft getrokken".

Hoe kan nu de R. v. d. I. G. denken, dat die spontane uiting onzer vreugde over een naar onze en trouwens ook naar de hare (Zie I. G. van November *blz.* 1376) meening zeer belangrijk feit, eene uitspraak was „na aandachtige lezing en rijpe overweging" van een stuk, dat met spoed naar onze drukkerij moest, om nog bij tijds gezet te kunnen worden?

Wij hebben dat stuk echter natuurlijk zeer aandachtig gelezen en later ook rijp overwogen, waardoor wij tot nagenoeg dezelfde beschouwingen kwamen als de R. v. d. I. G. nu in haar Novembernummer (op de reeds door ons aangehaalde bladzij) ten beste geeft. Wij waren er echter van overtuigd, dat de bespreking der Indische begrooting, die direct volgen moest, ons gelegenheid genoeg zou geven om onze meening uit te spreken over de verschillende punten, die de Troonrede behandelt, en achtten het daarom onnoodig om op die door H. M. de Koningin uitgesproken rede een afzonderlijke kritiek te leveren.

Wij kunnen echter de R. v. d. I. G. gerust stellen waar zij meent door hare opmerking ons „ergernis" te hebben gegeven. Wij zijn niet zóó teergevoelig, dat wij uit de plooi raken door eene onverdiende kastijding.

Correspondentie.

Eerst heden kwam ons in handen het *eerste blad* van 't avondnummer Vrijdag 1 November van het Handelsblad. In het Koloniaal Weekblad van 14 Nov. dus, kunnen wij daarom pas antwoorden op hetgeen de van dag tot dag-schrijver tegen ons aanvoert.

6 November. E. v. Z.

Verzending O.-I. Mail.

VOOR DEN HAAG.

Amsterdam, Nederl.,	8 Nov.	22 Nov.	11.20 's av.
Rotterdam, Lloyd,	15 "	29 "	11.30 's av.
Genua, Nederland,		19 "	9.15 's av.
Marseille, Lloyd,	12 "	26 "	6.30 's av.
Marseille, Fr. dienst,	16 "	30 "	7.45 vm.
Brindisi, Eng. dienst,	8 "	22 "	1.— mid.
Napels, Duits. dienst,	10 "	24 "	9.45 mid.

Via Marseille: Suppletoire verzending van brieven, briefkaarten en aangeteekende stukken den dag volgende op den aangegeven maildag te 7.45 vm.

Via Napels: Suppletoire verzending den dag, volgende op den aangegeven maildag te 12, doch de aansluiting op het vertrek der booten is daarvan niet verzekerd.

MAIL SURINAME.

Amsterdam, Nederl.,	14 Nov.	30 Nov.	11.15 's av.
Southampton, Eng.,	11 "	25 "	11.30 's av.

Suppl. verzending daags daarna 6.30 's av.; aansluiting niet altijd verzekerd.

St. Nazaire, Fr.,	8 Nov.	8 Dec.	7.45 vm.

MAIL CURAÇAO.

Via Genua den 8n van elke maand, alleen op verzoek. Elken Dinsdag en Vrijdag 6.30 's av. via Southampton en Queenstown en New-York.

MAIL CONGO.

Antwerpen den 15n en den laatsten van elke maand 7.20 's av.
Lissabon den 3n en den 13n van elke maand 3.20 m.

MAIL CANARISCHE EILANDEN.

(Teneriffe.)

Southampton. Elken Vrijdag 7.20 's av.
Liverpool. Elken Maandag 7.20 's av.

De 's-Gravenhaagsche Boek- en Handelsdrukkerij voorheen Gebr. Giunta d'Albani.